

УДК 378.147.091.33-027.22:069.12:[37.091.12.011.3-051

Огієнко Дана

ORCID 0000-0002-4513-231X

Кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри мистецьких дисциплін,
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка
(м. Чернігів, Україна) E-mail: dana.ogienko@gmail.com

ТЕМАТИЧНІ ЕКСКУРСІЇ ДО МУЗЕЮ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Метою статті визначено окреслення потенціалу засобів музейної педагогіки (тематичні екскурсії до музею) для підвищення якості професійної підготовки майбутніх педагогів.

Методологія. Для реалізації мети дослідження використано такі підходи: акмеологічний, діяльнісний, культурологічний; теоретичні методи (загальнонаукові – аналіз, синтез, узагальнення педагогічної, музеєзнавчої та навчально-методичної літератури) та емпіричні (спостереження, бесіда), які допомогли встановити ефективність використання музейного потенціалу у професійній підготовці майбутніх педагогів.

Наукова новизна полягає в окресленні потенціалу засобів музейної педагогіки (тематичні екскурсії до музею) для підвищення якості професійної підготовки майбутніх педагогів.

Висновки. Використання в освітньому процесі закладів вищої освіти елементів музейної педагогіки, а саме тематичних екскурсій до музеїв, є незамінною формою навчання та значно підвищують якість професійної підготовки майбутніх педагогів. Сьогодні музеї стали одним з ефективних засобів як навчання і виховання молоді, які застосовують інноваційні форми та провідні педагогічні методики, нові підходи у впровадженні освіти, що перетворює музеї на потужне освітнє середовище. На сучасному етапі музеї використовують теоретико-методологічні напрацювання музейної педагогіки, а саме активні методи навчання, створення музейного середовища, образну мову експозиції. Тематичні екскурсії до музею дають можливість здобувачам поглиблено вивчати та обговорювати питання щодо теми; інтерактивні технології стимулюють їх самостійну діяльність, а засвоєння інформації у неформальному середовищі у невимушеній формі підвищують мотивацію до навчання та сприяють формуванню у майбутніх педагогів компетентності саморозвитку і самоосвіти для власного професійного становлення. За допомогою засобів музею вирішується важливе завдання сьогодення – формування творчої особистості, долучення її до загальнолюдських цінностей, культурної спадщини. Дослідницька, пошукова діяльність у музеях, ознайомлення здобувачів вищої освіти з музейними виставками та колекціями, сприяє здатності реалізовувати свій творчий потенціал через сприйняття, співпереживання, осмислення духовних надбань та цінностей національної культури, виховують в молоді повагу до духовних скарбів українського народу, прагнення зберегти національні традиції.

Ключові слова: професійна підготовка майбутніх педагогів, музей, музейна педагогіка, тематичні екскурсії, здобувачі вищої освіти.

Постановка проблеми. Високий рівень вимог до конкурентоспроможності майбутніх педагогів, зростаючі тенденції щодо підвищення якості їх професійної діяльності спонукають до реформування системи освіти, зобов'язують університети вносити значні корективи у структуру професійної підготовки студентів. Сучасний заклад загальної середньої освіти потребує педагогів, які здатні вирішувати педагогічні завдання у сучасних умовах Нової української школи, спрямованої на формування засад освіченості, культури та духовності особистості. Система професійної підготовки майбутніх педагогів потребує комплексного застосування форм, методів і засобів реалізації освітнього процесу, спрямованого на формування педагога, з чітко окресленою системою цінностей і переконань на ґрунті досконалого вивчення й усвідомлення культури українського народу, його традицій. З огляду на це усе більшого значення набуває використання в освітньому процесі закладів вищої освіти різних форм музейної педагогіки, зокрема екскурсій до музеїв, що підноситиме професійну компетентність майбутніх педагогів на вищий рівень, забезпечить можливість духовного самовдосконалення молоді, формування інтелектуального та культурного потенціалу як найвищої цінності нації.

Аналіз останніх досліджень. Загальнотеоретичні аспекти, актуальні проблеми розвитку музейної педагогіки висвітлюються у наукових роботах: Т. Белофастова, Є. Вансалова, Л. Гайда, О. Дудар, О. Караманов, Н. Кардаш, А. Кот, Л. Масал, Л. Садова, Б. Столяров, М. Юхневич, О. Юсова та ін. Проблему впровадження музейної педагогіки як засобу формування сучасної особистості досліджували: М. Біланов, Л. Воронов, Г. Вішин, С. Домбровський, Н. Ковчин, Н. Ломова, Я. Макаруч, М. Мальчевська, Є. Медведєва, О. Михайловська, М. Нагорський, Т. Носова, Л. Ордуханян, С. Пшенична, М. Соколова, Г. Шалфіцька та ін.

Особливості використання музейного потенціалу в освітньому процесі досліджували передові сучасні науковці: Я. Борин, М. Бакуменко, С. Богуславський, Т. Вороненко, Л. Гайда, Н. Загоруйко, М. Кашин, О. Караманов, Т. Келипенко, О. Кравцова, Н. Лощинин, П. Луньов, О. Ляпин, В. Лисенко, Т. Мацейків, Н. Нагорський, З. Огризко, М. Ожицька, Є. Павлюченко, М. Проців, В. Столетов, В. Снагощенко, М. Струнка, Н. Терентьєва та ін. У своїх працях вчені розкривають історичні аспекти розвитку музейної педагогіки в системі освіти і науки, досліджують організацію музейного простору, аналізують теоретико-методичні аспекти педагогічної діяльності музеїв. Наукові дослідження О. Караманова, І. Надоша, Ю. Лимар, Ю. Павленко, Н. Слинько, О. Сурмач, А. Шукалович присвячені особливостям використання музейної педагогіки в системі підготовки здобувачів вищої освіти.

Екскурсійна діяльність музеїв ґрунтовно висвітлена у працях вітчизняних і закордонних дослідників: Г. Брейса, О. Загорянської, Л. Івашенка, О. Караманова, Є. Ковальчук, О. Козлова, Ф. Левітаса, К. Левікіна, М. Мальчевської, Р. Маньковської, В. Надольської, О. Поліщук, Б. Райкова, Б. Столярова, В. Торяник та ін.

Метою статті визначено окреслення потенціалу засобів музейної педагогіки (тематичні екскурсії до музею) для підвищення якості професійної підготовки майбутніх педагогів.

Методологія. Для реалізації мети дослідження використано такі підходи: акмеологічний, діяльнісний, культурологічний; теоретичні методи (загальнонаукові – аналіз, синтез, узагальнення педагогічної, музеєзнавчої та навчально-методичної літератури) та емпіричні (спостереження, бесіда), які допомогли встановити ефективність використання музейного потенціалу у професійній підготовці майбутніх педагогів.

Наукова новизна полягає в окресленні потенціалу засобів музейної педагогіки (тематичні екскурсії до музею) для підвищення якості професійної підготовки майбутніх педагогів.

Результати дослідження. Використання музейної педагогіки в освітньому процесі цікавить на сьогодні як працівників музеїв, так і педагогів, методистів, представників громадських об'єднань, які все частіше пропонують активно використовувати музеї як освітній простір. Саме музеї значно посилюють роль музейної педагогіки, адже вони мають багатий педагогічний потенціал та стають центрами як формальної, так і неформальної освіти. В Законі України «Про музеї та музейну справу» визначено, що музей – це науково-дослідний та культурно-освітній заклад, створений для вивчення, збереження, використання та популяризації музейних предметів та музейних колекцій з науковою та освітньою метою, залучення громадян до надбань національної та світової культурної спадщини [1].

Екскурсія – це цілеспрямований та запрограмований наочний процес пізнання особистістю навколишнього світу, побудований на поєднанні зорових, слухових та інших вражень, та відбувається під керівництвом кваліфікованого фахівця – екскурсовода [4]. Екскурсії є формою прямого спілкування, що передбачає взаємозв'язок і взаємодію суб'єктів (екскурсовода й екскурсантів) на основі їх спільної комунікативної діяльності, під час якої відбувається обмін інформацією та формується спільність почуттів і настроїв, досягається взаєморозуміння, внаслідок чого відбувається засвоєння знань [5]. Тематичні екскурсії на відміну від оглядових, присвячені розкриттю однієї теми та передбачають ознайомлення з однотипними об'єктами «наживо». На сучасному етапі екскурсійна справа в країні продовжує розвиватися, створюються нові форми екскурсійного обслуговування, розширюються екскурсійні послуги з урахуванням інтересів і запитів населення, розробляються інтерактивні екскурсії-ігри, екскурсії-дослідження, екскурсії-відкриття, екскурсії-концерти, екскурсії-прогулянки, авторські тематичні екскурсійні тури та ін.

Кожен регіон України має свою історію і соціально-культурний потенціал, який представлений як в обласних, так і регіональних музеях, що міг би значно збагатити професійну підготовку майбутніх педагогів. Продемонструємо потенційні можливості використання в освітньому процесі тематичних екскурсій етнографічного змісту на прикладі навчальної дисципліни «Основи технологічної освіти з методикою навчання технологічної освітньої галузі» (Освітньо-професійна програма «Початкова освіта» перший бакалаврський рівень вищої освіти). Цей вид підготовки має низку особливостей, які стосуються як організаційних форм та методів навчання, так і врахування регіонального компонента. Для прикладу наведемо тематику лекційних та практичних занять на яких доцільно використовувати тематичні екскурсії до музею: «Види декоративно-прикладного мистецтва. Витинанка», «Традиційна народна іграшка», «Писанкарство як вид декоративно-ужиткового мистецтва», «Українська вишивка: кольори, символи, орнаменти, техніки», «Національний одяг українців: історія, традиції, символіка, регіональні особливості», «Гончарство як вид народного ремесла» та ін.

На практичних заняттях з курсу «Основи технологічної освіти з методикою навчання технологічної освітньої галузі», майбутні педагоги виконують інформаційні та творчі проекти на теми: «Українська народна іграшка», «Українська народна лялька», «Обереги в житті українців», «Дизайн традиційного хатнього інтер'єру», «Народні ремесла мого регіону», «Відродження українського писанкарства», «Український народний рушник», «Традиційний одяг різних регіонів України» [3]. Однією зі складових виконання навчальних проектів з вищезазначеної дисципліни є відвідування студентами музеїв. Наприклад, під час виконання творчого проекту на тему: «Макетування традиційного інтер'єру селянської хати на Чернігівщині» здобувачі вищої освіти під час тематичної екскурсії до Чернігівського обласного історичного музею імені В. Тарновського ознайомилися з традиційним інтер'єром, побутовими речами українського житла на Чернігівщині [2]. Також студенти відвідували тематичні віртуальні екскурсії організовані музеями України. У 2017 році Міністерство культури України створили віртуальні тури музеями просто неба в рамках проекту «Автентична Україна». Екскурсії проводилися такими музейними комплексами: Національний музей народної архітектури та побуту України (Київ), Музей народної архітектури і побуту у Львові «Шевченківський гай» (Львів), Закарпатський музей народної архітектури та побуту (Ужгород), Музей народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини (Переяслав-Хмельницький), Центр народознавства «Мамаєва Слобода» (Київ), Запорізька Січ – Національний заповідник «Хортиця» (Запоріжжя) [6].

Виконуючи інформаційні проекти на тему: «Декоративно-ужиткові мистецтва та ремесла мого регіону», «Народні умільці Чернігівщини» студенти звертаються до етнографічного потенціалу державних регіональних музеїв так і приватних колекцій старожитностей. Залучення здобувачів вищої освіти до вивчення народного мистецтва і поглибленого дослідження регіонального мистецтва та ремесел забезпечить художньо-естетичне сприйняття ними культурного надбання українського народу, усвідомлення своєї відповідальності за його збереження, примноження та передачу надбання іншим поколінням.

Слід відзначити успішний багаторічний досвід музейно-педагогічної діяльності, зокрема в організації тематичних виставок Чернігівського історичного музею імені В. Тарновського.

Так, у 2023 році історичним музеєм був започаткований етнографічний проект «Етніка. Майстерність із глибини віків» з урахуванням принципів музейної педагогіки: єдність теорії з практикою, доступність, системність, наочність, науковість. Проект має на меті познайомити відвідувачів з декоративно-ужитковим мистецтвом та народними ремеслами Чернігівщини, їх багатвіковою історією (автори проекту старші наукові співробітники О. Трухан та Є. Населевець). Виставкова зала історичного музею була перетворена на велику стилізовану майстерню, з локаціями майстрів, які працюють у різних видах ремесел.

За час реалізації проекту експозиція виставки постійно оновлювалася, на ній були представлені як древні експонати з музейної колекції, так і сучасні витвори мистецтва виконані народними майстрами Чернігівщини. В гончарній майстерні відвідувачі мали змогу побачити вироби відомого гончаря С. Янкова, який тривалий час був керівником студії «Гончарство» Чернігівського обласного Центру народної творчості, а також вироби майстрів М. Тараненка, І. Кришталь, Р. Степаненко, О. Луцука, який провів для відвідувачів майстер-клас з гончарства. Також у музеї була організована виставка сучасної художньої кераміки під назвою «Виходячи за рамки» автора А. Демиденко. В рамках проекту «Етніка» проходила виставка з лозоплетіння – традиційного промислу Чернігівщини, який здавна використовувався як в побуті, так і при будівництві житла, риболовлі. На виставці були представлені вироби відомої майстрині Л. Гончар, де серед експонатів можна було побачити сплетені з лози капелюхи, кошики, вази, парасолі, церкву, ляльку-берегиню. В тематичній локації «Майстерня різьбярства по дереву» експонувалися роботи заслуженого майстра народної творчості України А. Каменецького керівника студії художнього дереворізблення Чернігівського обласного центру народної творчості та майстра сіверського різблення А. Колошина.

Влітку 2023 року співробітниками музею, в рамках вищезазначеного проекту, була організована виставка народної іграшки, на якій були представлені традиційні керамічні, дерев'яні, текстильні та іграшки з трави відомих майстрів О. Костюченко, І. Кришталь, А. Каменецького. З розповіді М. Ваценко, провідного методиста з розвитку народних ремесел і художніх промислів Чернігівського обласного центру народної творчості, відвідувачі мали змогу дізнатися якими були іграшки на зорі існування людства, їх розвиток і основи формування.

На окрему увагу заслуговує експозиція «Українська хата», яка діяла в історичному музеї протягом року, на якій були представлені роботи чернігівської майстрині Ольги Костюченко, яка відроджує і розвиває чернігівські традиції у вишивці, створює вироби в техніці вибілки, займається лялькарством та писанкарством. До різдвяних свят майстриня створила у музеї локацію української народної світлиці, яка була оздоблена традиційними побутовими речами та стилізована різдвяними дідухами, солом'яними павуками. На виставці був представлений традиційний одяг Чернігівщини, виконаний майстринею в техніках вирізування, виколювання, набирування, лиштви (лічильна гладь), штапівки. До Великодня в музеї експонувалися писанки О. Костюченко, виконані за ескізами відомого художника-майстра, різьбляра А. Семенцова, який відродив чернігівську писанку, об'їздивши майже всі куточки Чернігівської

області збираючи інформацію про неї. Також на виставці демонструвалися роботи, ще однієї відомої майстрині – Маріанни Ваценко, яка з 2015 року професійно займається писанкарством. Загалом її колекція складається з 375 писанок – традиційних чернігівських та створених за власним задумом (воскові, виконані за допомогою писачка та гарячого воску, дряпанки та ін.). Восени в музеї відбувся захід «Весільна хата» цієї ж майстрині. Автори проєкту розповідали про весільні традиції на Чернігівщині, розмаїття матеріалу, фактури, крою, ткацтва і вишивки традиційного вбрання. На виставці були представлені вишукані зразки давньої вишивки, святкові костюми молодих, дружки та матері нареченої з традиційною вишивкою Чернігівщини (білим по білому, вишивкою білим з вкраплюванням червоного та чорного), а також речі, що мають ілюструвати придане: святковий одяг, рушники та ін.

Організований Чернігівським обласним історичним музеєм імені В. Тарновського проєкт «Етніка» цінний тим, що під час його реалізації був здійснений перехід від епізодичних контактів із відвідувачем до створення багаторівневої системи музейної освіти, своєрідний комунікативний музейний простір, який окреслюється модернізацією методів, прийомів, способів взаємодії з аудиторією. Використання інтерактиву, під час яких провідні науковці музею та народні майстри розповідали відвідувачам про традиційні ремесла Чернігівщини, проводили майстер-класи, що безпосередньо демонстрували їх високу майстерність та невичерпний творчий потенціал, а відвідувачі мали можливість стати активними учасниками подій, що відбувалися в музейному просторі. На сьогодні музей – це повноцінний культурно-освітній центр, орієнтований на довгу і плідну співпрацю з закладами освіти, культури, науки та мистецтва.

Висновки. Використання в освітньому процесі закладів вищої освіти елементів музейної педагогіки, а саме тематичних екскурсій до музеїв, є незамінною формою навчання та значно підвищують якість професійної підготовки майбутніх педагогів. Сьогодні музеї стали одним з ефективних засобів як навчання, так і виховання молоді, які застосовують інноваційні форми та провідні педагогічні методики, нові підходи у впровадженні освіти, що перетворює музеї на потужне освітнє середовище. На сучасному етапі музеї використовують теоретико-методологічні напрацювання музейної педагогіки, а саме активні методи навчання, створення музейного середовища, образну мову експозиції. Тематичні екскурсії до музею дають можливість здобувачам поглиблено вивчати та обговорювати питання щодо теми; інтерактивні технології стимулюють їх самостійну діяльність, а засвоєння інформації у неформальному середовищі у невимушеній формі підвищують мотивацію до навчання та сприяють формуванню у майбутніх педагогів компетентності саморозвитку і самоосвіти для власного професійного становлення. За допомогою засобів музею вирішується важливе завдання сьогодення – формування творчої особистості, долучення її до загальнолюдських цінностей, культурної спадщини. Дослідницька, пошукова діяльність здобувачів вищої освіти у музеях, ознайомлення з музейними виставками та колекціями, сприяє здатності реалізовувати свій творчий потенціал через сприйняття, співпереживання, осмислення духовних надбань та цінностей національної культури, виховують в молоді повагу до духовних скарбів українського народу, прагнення зберегти національні традиції.

References

1. Закон України «Про музеї та музейну справу». Відомості Верховної Ради України. 1995. № 25. ст. 191. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/249/95-%D0%B2%D1%80>
Zakon Ukrainy «Pro muzeyi ta muzeynu spravu» [Law of Ukraine «On Museums and Museum Affairs»]. (1995). Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy – Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. No. 25, Article 191. Retrived from: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/249/95-%D0%B2%D1%80>
2. Огієнко Д.П. Особливості підготовки майбутніх учителів початкової школи до організації проєктно-технологічної діяльності на уроках «Дизайн і технології». *Науковий журнал. NEW INCEPTION*. Чернігів. 2021. 1–2 (3–4). С. 39–46.
Ohienko, D. P. (2021). Osoblyvosti pidhotovky maybutnikh uchyteliv pochatkovoyi shkoly do orhanizatsiyi proyektno-tekhnologichnoyi diyal'nosti na urokakh «Dyzayn i tekhnolohiyi» [Features of preparing future primary school teachers for the organization of project-technological activities in the «Design and Technology» lessons]. *Naukovyy zhurnal. NEW INCEPTION – Scientific journal NEW INCEPTION*, 1–2, 39–46.
3. Огієнко Д. П. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до організації проєктної діяльності школярів на уроках трудового навчання. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. Серія: педагогічні науки*. Чернігів : ЧНПУ, 2017. Вип. 149. С. 195–197.
Ohienko, D. P. (2017). Pidhotovka maybutnikh uchyteliv pochatkovoyi shkoly do orhanizatsiyi proyektnoyi diyal'nosti shkolyariv na urokakh trudovoho navchannya [Preparation of future primary school teachers for the organization of project activities of schoolchildren in labor training lessons]. *Visnyk Chernihivskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni T.H. Shevchenka – Bulletin of Chernihiv State Pedagogical University named after T.G. Shevchenko*, 149, 195–197.

4. Покоłodна М. М. Організація екскурсійної діяльності: підручник. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2017. 180 с.
Pokolodna, M. M. (2017). Orhanizatsiya ekskursionoyi diyal'nosti: pidruchnyk [Organization of excursion activities: a textbook]. Kharkiv, Ukraine: O.M. Beketov NUUEK.
5. Торяник В. М., Хрідочкін А. В., Джинджоян В.В. Екскурсологія: підручник. Дніпро: ДГУ, 2022. 370 с.
Toryanyk, V. M. Hridochkin, A. V. Jinjoyan, V. V. (2022). Ekskursolohiya: pidruchnyk [Excursology: a textbook]. Dnipro, Ukraine: DGU.
6. Google запустив 3-D тури музеями України просто неба Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/2268816-google-zapustiv-3dturi-muzeami-ukraini-prosto-neba.htm>
Google zapustyv 3-D tury muzeyamy Ukrayiny prosto neba. Ukrinform [Google launched 3-D tours of Ukrainian museums in the open air. Ukrinform]. Retrived from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/2268816-google-zapustiv-3dturi-muzeami-ukraini-prosto-neba.htm>

Ohiienko D.

ORCID 0000-0002-4513-231X

*PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of Department of Arts,
Т.Н. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine) E-mail: dana.ogienkoo@gmail.com*

THEMATIC EXCURSIONS TO THE MUSEUM IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS

The purpose of the article is to outline the potential of museum pedagogy tools (thematic tours to the museum) to improve the quality of professional training of future teachers.

Methodology. The following approaches were used to implement the research objective: acmeological, activity, cultural; theoretical methods (general scientific – analysis, synthesis, generalization of pedagogical, museology and teaching-methodical literature) and empirical (observation, conversation), which helped establish the effectiveness of using museum potential in the professional training of future teachers.

The scientific novelty consists in outlining the potential of museum pedagogy tools (thematic excursions to the museum) to improve the quality of professional training of future teachers.

Conclusions. The use of elements of museum pedagogy in the educational process of higher education institutions, namely thematic excursions to museums, is an indispensable form of education and significantly improves the quality of professional training of future teachers. Today, museums have become one of the effective means of both learning and educating young people, which use innovative forms and leading pedagogical methods, new approaches in the implementation of education, which turns museums into a powerful educational environment. At the current stage, museums use the theoretical and methodological developments of museum pedagogy, namely active learning methods, creation of a museum environment, figurative language of exposition. Thematic excursions to the museum provide an opportunity for applicants to study and discuss issues related to the topic in depth; interactive technologies stimulate their independent activity, and assimilation of information in an informal environment in a relaxed manner increases motivation to study and contributes to the formation of self-development and self-education competence in future teachers for their own professional development. With the help of the museum, an important task of today is solved – the formation of a creative personality, its inclusion in universal human values, cultural heritage. Research, search activity in museums, familiarization of students of higher education with museum exhibitions and collections, promotes the ability to realize their creative potential through perception, empathy, understanding of spiritual heritage and values of national culture, inculcates in young people respect for the spiritual treasures of the Ukrainian people, the desire to preserve national traditions.

Keywords: professional training of future teachers, museum, museum pedagogy, thematic excursions, students of higher education.

Стаття надійшла до редакції 24.03.2024 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор **Скорик Т. В.**